

Δὲν ἔχουσι πάντες οἱ ἄνθρωποι τὴν αὐτὴν ἔννοιαν περὶ τῶν αὐτῶν ἀξιωματίων, τῶν παραγομένων ἐκ τοῦ φυσικοῦ νόμου· ἐνδέχεται λοιπὸν ἀγνοοῦντες νὰ παραβαίνωσιν αὐτά. Διὰ νὰ κρίνωμεν ὅμως πότε ἀμαρτάνουσι, πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν ποῖον εἶδος ἀγνοίας πάσχοντες παραβαίνουσιν αὐτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ ἀγνοίας ὑπερβλητῆς καὶ ἀνυπερβλήτου.

Ἀκολουθῶς θέλωμεν ὁμιλῆσαι ἰδιαίτερώς περὶ ἀγνοίας· ἐνταῦθα λέγομεν ἐν συντομίᾳ, ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν δύο εἶδη ἀγνοίας, *ἀνυπερβλητον καὶ ὑπερβλητήν*. Ἀνυπερβλητος ἄγνοια λέγεται ἐκείνη, ἣν, καὶ ἂν θέλωμεν, δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφύγωμεν· ὅθεν ἡ τοιαύτη ἄγνοια εἶναι ἀθῶα. Ὑπερβλητὴ δὲ λέγεται ἡ ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς θελήσεως ἡμῶν. Ἐάν τις, παραδείγματος χάριν, ἔχη νοῦν, καὶ καιρὸν, καὶ διδασκάλου, καὶ βιβλία, διὰ νὰ μάθῃ τὰ ἠθικὰ καθήκοντα αὐτοῦ, καὶ ἔπειτα δι' ἀμέλειαν ἀγνοῇ αὐτά, καὶ μὴ εἰδῶς παραβαίῃ, ἡ ἄγνοια αὕτη εἶναι ὑπερβλητὴ, καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοκατάκριτος ὁ παραβαίνων. Ἐάν ὅμως ὑποθέσωμεν, ὅτι οἴκοθεν δὲν δύναται νὰ κρίνῃ, ὅτι δὲν ἔτυχε ποτὲ διδασκάλου, ἢ ὅτι οἱ γονεῖς ἡμέλυσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν μάθησιν καὶ ἀνατροφὴν αὐτοῦ, ὁ τοιοῦτος πάσχει ἄγνοιαν ἀνυπερβλητον· ὅθεν καὶ εἰς ὅ,τι ἀμαρτάνει ἐκ τοιαύτης ἀγνοίας, ἔνοχοι τούτου εἶναι οἱ δυνάμενοι καὶ ὀφείλοντες, καὶ ἔπειτα ἀμελήσαντες νὰ φυλάξωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοιαύτης ἀγνοίας.

Περὶ τῶν πρώτων λοιπὸν ἠθικῶν ἀξιωματίων, ὅτι δὲν δύναται νὰ δοθῇ ἀνυπερβλητος ἄγνοια, τοῦτο ἀπεδείχθη ἀνωτέρω· ὁμοίως καὶ περὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιωματίων, ὅσα εὐκόλως συμπεραίνονται ἐκ τῶν πρώτων. Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ τινα πόρρωθεν πηγάζοντα, ὧν ἡ ἄγνοια δύναται νὰ ᾖ ἀνυπερβλητος, μάλιστα εἰς ἀνθρώπους ἀγροίκους, ἢ δύσνοας, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ ἀναβαίνωσιν εἰς τὴν ἀλήθειαν διὰ πολλῶν συλλογισμῶν, οὐδὲ ἔχουσι προχείρους εὐκολίας νὰ διδάσκωνται αὐτήν. Ἔτι δὲ καὶ ἄνδρες σοφοὶ καὶ τῆς ἀληθείας ἐπιμελέστατοι ζητηταὶ συμβαίνει πολλάκις νὰ μὴ συμφωνῶσι περὶ πραγμάτων ἀναφερομένων εἰς τὸν φυσικὸν νόμον, ἀλλ' οἱ μὲν νὰ καταφάσκωσιν, οἱ δὲ νὰ ἀποφάσκωσι περὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος κατὰ ἄγνοιαν ἀνυπερβλητον, ἀφοῦ μετεχειρίσθησαν πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν, καὶ κατέβαλον πᾶσαν σπουδὴν πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας. Τοιαύτη λοιπὸν ἄγνοια δὲν ἐνέχεται εἰς οὐδὲν ἀμαρτήμα, καὶ ἐπομένως, εἰς οὐδεμίαν ποινήν· διότι ἡ ἀνυπερβλητος ἄγνοια δὲν ἔχει οὔτε σκοπὸν, οὔτε θέλησιν τοῦ ἀμαρτῆσαι. Δυνάμεθα δὲ κατὰ διαφόρους τρόπους ν' ἀποφύγωμεν τὴν ὑ-